

**ვასილ კობტონაშვილის პედაგოგიური და
საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესწავლისათვის**

ვასილ კობტონაშვილი იმ საზოგადო მოღვაწეთა რიცხვს ეკუთვნის, რომელთა საქმიანობა უცნობია ფართო საზოგადოებისათვის. დღემდე საკითხი მონოგრაფიულად შესწავლილი არაა. რამდენადაც ვასილ კობტონაშვილს მეტად რთულ და საინტერესო ეპოქაში მოუწია ცხოვრება – XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის I ნახევარში, კიდევ უფრო დიდ ინტერესს იწვევს მისი მემკვიდრეობის შესწავლა. მან ღირსეულად გააგრძელა სამცხე-ჯავახეთში მესხ განმანათლებელთა უფროსი თაობის მიერ დაწყებული ეროვნული საქმე. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობ, რომ მისი პედაგოგიური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის შესწავლა შეავსებს ამ კუთხის მდიდარ და საინტერესო ისტორიის კიდევ ერთ ფურცელს. ჩვენი მიზანია მის მაგალითზე წარმოვაჩინოთ სახალხო სკოლის მასწავლებლის სანიმუშო პედაგოგიური საქმიანობა.

ვასილ კობტონაშვილისადმი ინტერესი და ყურადღება ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-80-იან წლებში გამოიჩინა სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის სწავლულმა მდივანმა კუკური თორდიაშ. მან თავისი საგაზეთო სტატიით პირველმა გააცნო საზოგადოებას ვასილ კობტონაშვილის მოღვაწეობა. ამავე მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში დაუნჯებული მდიდარი მასალა იძლევა კიდევ ერთი ღირსეული პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის საქმიანობის ფართოდ შესწავლის საშუალებას.

ვასილ სოლომონის ძე კობტონაშვილი დაიბადა 1866 წელს ჯავახეთში, ახალქალაქის მაზრის სოფელ კოთელიაში, გლეხის ოჯახში. მშობლებმა იზრუნეს იმაზე, რომ მისთვის დაწყებითი განათლება მიეცათ. კერძოდ, 9 წლის ვასილი მიაბარეს მეზობელი სოფლის – ბარალეთის სკოლაში. იგი იგონებს, რომ სკოლაში მისული სუფთა ქართულით ვერ საუბრობდა: „სკოლაში რო მიმბარეს მშობლებმა მე ძაან ხშირად ვურევდი ქართულ ლაპარაკში თათრულ-სომხურ სიტყვებს და ფრაზებს, რის გამო მასწავლებელი ვინმე კოტე გარაყანიძე დამცინოდა და მასთან მიკრძალავდა ამგვარი სიტყვების არევას.“ იმ დროს ჯავახი ხალხის სამეტყველო ლექსიკაში თათრულ-სომხური სიტყვების ხმარება არც იშვიათი იყო და არც

შემთხვევითი. ეს იმით აიხსნებოდა, რომ უგზოობის გამო ჯავახეთს ნაკლებად ჰქონდა კონტაქტი საქართველოს სხვა კუთხეებთან. „ჯავახეთი იმ დროს დაახლოებული და შესისხლხორცებული იყო თურქეთთან, როგორც მოსახლდვრესთან და მასთან ეს კუთხე ხშირად გადადიოდა ოსმალების მფლობელობაში. აგრეთვე, დიდი კავშირი და მეზობლობა ჰქონდათ მათ სომხებთან, რომლებიც არზრუმიდან გადმოასახლა რუსის გენერალმა პასკევიჩმა ჯავახეთში“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №1079).

ვასილ კოპტონაშვილმა 1882 წელს დაასრულა ბარაღეთის სკოლა. მშობლებმა მისი განათლება საკმარისად მიიჩნიეს და სახლში დაბრუნება მოსთხოვეს: „ისიც გეყოფა შვილო, რაც იცი. უნდა დაგასახლოთ, ცოლი შეგროთო და საცოლდეც უკვე ამორჩეული გეყავსო“. მშობლების სურვილი მისთვის მისაღები არ იყო. ამიტომ, მათი ნების საწინააღმდეგოდ გადაწყვიტა სწავლის გაგრძელება. იმავე წლის აგვისტოში თბილისში გაჰყვა თავის მასწავლებელს ტიმოთე ხმალაძეს. სწავლა განაგრძო ე.წ. ნიკოლოზის სახელობის ორკლასიან სამოქალაქო სასწავლებელში. იქ იგი მეორე კლასში მიიღეს. შემდგომში, ვასილ კოპტონაშვილი ყოველთვის დიდი სიყვარულითა და სიამოვნებით იგონებდა ამ სასწავლებელსა და იქ გატარებულ დროს. მის მეხსიერებას განსაკუთრებით დიდხანს შემორჩა სახალხო სკოლების დირექტორი ღარსკი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამავე სასწავლებელში მას საშუალება მიეცა გაეცნო კავკასიის ოლქის სასწავლებლის მზრუნველი სენატორი კ. პ. იანოვსკი, რომელსაც თავისი გარეგნობით დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია: „იანოვსკი შემოვიდა ერთხელ სასწავლებელში და ჩვენს კლასში „სამშობლო ისტორიის“ გაკვეთილს დაესწრო. მან მოწაფეებს ისტორიიდან კითხვები მისცა. სხვათა შორის, მეც მკითხა რომელიღაც დროის რუსეთის მეფეზე და მე ჩინებულად ვუპასუხე. მაშინ ჩემთან მოვიდა, მხარზე ხელი დამადო, შემაქო, რაღაც წიგნაკი მაჩუქა და მკითხა რუსულად: სადაური ხარ? მივუგე: ჯავახეთიდან. სად არის ეგ შენი ჯავახეთი? – განაგრძო მზრუნველმა. კვლავ მივუგე: ჯავახეთი ახალქალაქის მაზრაშია. რას ნიშნავს ჯავახეთი? პირველად მესმის ესა, დამაჰინდა იანოვსკი. ვუხსენი: ჯავახეთი არის ისტორიული სახელწოდება აწინდელი ახალქალაქის მაზრისა. რადგანაც ეს კუთხე ძველ დროში საქართველოს რომელიღაც მეფის შვილს ჯავახოსს წილად რგებია და აქედან დარქმევია ეხლანდელს ახალქა-

ლაქის მაზრას თავისი მფლობელის სახელი – „ჯავახეთი“. ბატონი მზრუნველი ფრიად გაჰკვირდა ამ ჩემი ასხნით“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079).

როდესაც იანოვსკის გაურკვევია ვასილ კობტონაშვილის წარმომავლობა და ისიც, რომ მშობლების წინააღმდეგობის მიუხედავად, თბილისში სასწავლებლად იყო ჩასული, საფულე გაუხსნია, ამოუღია ხუთი მანეთი, მისთვის გადაუცია და უთქვამს: „აი, შენ ეს საჩუქარი სასწავლო ნივთების შესაძენათ, რადგან შენს სამშობლო ჯავახეთზედ კარგი პასუხი მომეცი და ამავე დროს თავის უბის წიგნაკში რაღაც ჩაიწერა“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079).

ვასილ კობტონაშვილმა 1883 წელს წარმატებით დაასრულა თბილისის წმინდა ნიკოლოზის სახელობის სასწავლებელი. იმ დროისათვის მას უკვე არჩეული ჰქონდა პროფესია და სურდა, რომ მასწავლებელი ყოფილიყო. სწორედ ამიტომ გადაწყვიტა სწავლა განეგრძო ხონის სამასწავლებლო სემინარიაში. მაგრამ იგი გამოცდაზე ჩაიჭრა: „ლოცვა უფლისა ვერ დავსწერეთ „პერესკაზით“. ამიტომ, ის თავის ამხანაგებთან ერთად თბილისში დაბრუნდა. შეეცადა თავისი მიზნისათვის სხვა გზით მიეღწია. კერძოდ, მან დახმარებისათვის მიმართა სკოლების ინსპექტორს ლიხაჩოვს. მას სურდა, რომ ერთი წლის განმავლობაში აღებულ ჯამაგირს - ხელფასს გამოიყენებდა მოსამზადებლად და მომდევნო წელს კვლავ შეეცდებოდა სამასწავლებლო სემინარიაში სწავლის გაგრძელებას – „რადგან დიდი სურვილი მქონდა სოფლის მასწავლებელი გავმხდარიყავი“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079).

ამ დროისათვის მას უკვე ჰქონდა თავისი დამოკიდებულება სკოლისა და მასწავლებლისადმი. ამ პროფესიისადმი პატივისცემა მას ჯერ კიდევ ბარალეთში სწავლის პერიოდში გაუჩნდა. „მაშინდელი სკოლები საკმაო სწავლას აძლევდნენ მოზარდ თაობას. მასწავლებლათ ამ სკოლებში იმ დროს იყვნენ სამასწავლებლო სემინარიებში და ინსტიტუტში კურსდამთავრებულები. მაშინ მასწავლებელი მოზარდი თაობის სწავლა-აღზრდის გარდა თავიანთ სკოლებში იცავდნენ სამაგალითო სისუფთავეს და დისციპლინას“ (ს.ჯ.ი.მ. ი.მ.ფ. № 277)

ვასილ კობტონაშვილი თავისი მოსწავლეობის პერიოდის აღწერით დეტალურად გადმოგვცემს მოსწავლისა და მასწავლებლის მოვალეობას. იმაზეც ამახვილებს ყურადღებას, თუ როდენ დიდი მაგალითის მიმცემი იყო მასწავლებელი თავისი

ქცევითა და ჩაცმულობით როგორც მოწაფეთათვის, ისე ხალხისათვის. „მასწავლებლები სამაგალითოდ იქცეოდნენ თავიანთი კეთილი ყოფაქცევით, როგორც სკოლების ცხოვრებაში, ისე გარეთ ხალხში, გააკეთილებს დროს უსათუოდ უნდა სცმოდა სუფთა „სერთუი“ ისიც გაკრახმალებულ პერანგზედ გაღსტუხით და სხვა. ასეთი სიფაქიზე-სისუფთავის დამნახავი მოწაფე მაგალითს იღებდა და თვითონაც ასრე იქცეოდა,“ – წერდა ვ. კობონაშვილი (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079).

ამდენად, ვ. კობონაშვილმა კარგად იცოდა, რომ მასწავლებელს, გარდა ცოდნისა, გარკვეული წესების შესრულება მოეთხოვებოდა და, რაც უმთავრესია, მან იცოდა, მასწავლებელს რა მისია ჰქონდა დაკისრებული თავისი ხალხის წინაშე.

1883 წელს ინსპექტორმა ლიხაჩოვმა დახმარება აღმოუჩინა ვასილ კობონაშვილს. იგი დანიშნა თიანეთის მაზრის სოფელ ტოლათსოფლის სკოლის მასწავლებლად – ვაჟა-ფშაველას ნაცვლად, რომელიც ინსპექტორმა დაითხოვა ადგილობრივი მღვდლის საჩივრის საფუძველზე. ვასილ კობონაშვილი ფიქრობდა, რომ ტოლათსოფლის სკოლაში ერთი სასწავლო წლის მანძილზე მოუწევდა მუშაობა. 1884 წლის საზაფხულო არდადეგებზე მშობლიურ კუთხეში დაბრუნდა, რათა მოენახულებინა მშობლები. ამასთანავე, განზრახული ჰქონდა, რომ ქალაქ ახალციხეში მასწავლებელ პოპანტაპულოსთან მოემზადებოდა და სამასწავლებლო სემინარიაში ჩააბარებდა გამოცდებს, მიადწევდა თავის მიზანს. სახლში დაბრუნებულმა შეიტყო, რომ მშობლებს იგი დაენიშნათ ერთ-ერთ გოგონაზე და, დიდი უარისა და გაჯიუტების მიუხედავად, დაითანხმეს ოჯახის შექმნაზე. ამრიგად, მისი მიზანი, რომ დაემთავრებინა სამასწავლებლო სემინარია და ყოფილიყო პროფესიონალი მასწავლებელი, ვერ განხორციელდა. თუმცა მას მასწავლებლობაზე ხელი არ აუღია. იგი კვლავ დაბრუნდა ტოლათსოფლის სკოლაში და განაგრძო თავისი პედაგოგიური მოღვაწეობა. ამ სოფლის სკოლაში იგი 1889 წლის დეკემბრამდე მუშაობდა. ამ პერიოდში ვასილი ახლოს გაეცნო ადგილობრივ მკვიდრთა: ხევსურების, ფშაველების, გუდამაყრელ-მთიულების ყოფა-ცხოვრებას, ჩვეულებებს. დაუახლოვდა მათ და დიდი სიყვარულიც დაიმსახურა. ამიტომაც ძალზედ გაუჭირდა მათი დატოვება. მოგვიანებით იგონებდა: „ორივე მხარეს გულები ამოგვიჯდა, ტირილი დავიწყეთ, ორივე მხარეს გვენანებოდა ერთურთის დაშორება“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079).

1889 წელს ვასილ კოპტონაშვილი მშობლიურ კუთხეში დაბრუნდა. იგი ახალციხის მაზრის სოფელ მუსხის სკოლაში განამწესეს მასწავლებლად, ეს სკოლა ერთ-ერთი უძველესი იყო ამ კუთხეში არსებულ სკოლათა შორის. სოფელ მუსხში მისი მოღვაწეობა იმითაც იყო მნიშვნელოვანი, რომ მან საზოგადოებისაგან შემოწირულობათა თანხებით სკოლასთან დააარსა სოფლის ბიბლიოთეკა-სამკითხველო, რომელიც არამარტო მოწაფეთ, არამედ სოფლის მოსახლეობას ემსახურებოდა. იგი პედაგოგიურ საქმიანობას უთავსებდა ბიბლიოთეკაზე ზრუნვას და დაუღალავად იღვწოდა მის გაუმჯობესებაზე. მან დახმარების თხოვნით მიმართა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას“, რომელიც იჩენდა დიდ ყურადღებას და უფასოდ უგზავნიდა წიგნებს (ი.მ.ფ. №184). როგორც გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი კორესპოდენციებიდან ჩანს, მას დიდი ინიციატივა გამოუჩენია და ბიბლიოთეკის მომარაგების საქმეში ადგილობრივი საზოგადოების დიდი ნაწილი ჩაურთავს. ამიტომაც, მათ სახელობით მოახსენებდა მადლობას ფულითა და წიგნებით დახმარების სანაცვლოდ (გაზეთი „ივერია“ 1894, № 77).

უნდა აღინიშნოს, რომ XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან ვასილ კოპტონაშვილი ასევე აქტიურად ეწეოდა საზოგადოებრივ საქმიანობას. იგი იყო „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წევრი სამცხე-ჯავახეთიდან და სხვა წევრებთან: ი. გვარამაძესთან, ზ. დიდიმამიშვილთან, რ. მღებრიშვილ-ალელიშვილთან, ს. ბავრელთან, ი. ალხაზიშვილთან ერთად მუხლჩაუხრელად იღვწოდა სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის დაწინაურებისათვის.

1904 წელს ვასილ კოპტონაშვილის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი რამ მოხდა. იგი მღვდლად ეკურთხა. ეს გარკვეული მოსაზრებით გააკეთა: „ჩემგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, წინააღმდეგ ჩემის სურვილისა, მღვდლად ვეკურთხე, რადგან თავიდგანვე მძაგდა ანაფორიანობა“. მან ეს იძულებითი ნაბიჯი გადადგა შვილების მომავლის გამო: „ვინაითგან გლეხის წოდებისა ვიყავი, ჩემს შვილებს მაშინ არ ღებულობდნენ საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში (გიმნაზიებსა და საერო სასწავლებლებში), ჩემი შვილები ყველა (ოთხი შვილი) მიიღებოდნენ რომელიმე სასულიერო სასწავლებელში და სემინარიაში შესასვლელად. იძულებული

გაეხდი „პრივილეგია“ მომეპოვებინა. ე. ი. მღვდლად წავსულიყავი და ამით, როგორც სასულიერო წოდებით აღჭურვილი პიროვნების შვილებს ნება ექნებოდათ მიეღოთ უმაღლესი განათლება. ასეც მოხდა. ყველა ჩემმა შვილმა გიმნაზიაში მიიღო განათლება, ხოლო ერთმა 1920 წელს დაამთავრა მოსკოვის სააღმშენებლო ინსტიტუტი (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 1079). მან ათი წლის შემდეგ გაიხადა მღვდლის ანაფორა და დაუბრუნდა თავის უპირველეს პროფესიას – მასწავლებლობას. კერძოდ, წლების მანძილზე ასწავლიდა მშობლიურ ენასა და ლიტერატურას: „მღვდლობის ქამს კიდევ მასწავლებლობას ვეწეოდი: ვასწავლიდი ქართულ ენას ჩუჩნხისა და ხერთვისის სკოლებში, მანგლისის კერძო გიმნაზიაში და მასწავლებლად ვიყავი დანიშნული საკირის სახალხო სკოლაში“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №1079).

პირველი მსოფლიო ომის სიმძიმე სამცხე-ჯავახეთზეც აისახა. ეს შეეხო ვასილ კოპტონაშვილის ოჯახსაც. 1918 წელს თურქებმა ააოხრეს ამ კუთხის სოფლები, მოსახლეობას გახიზნა მოუხდა. ვასილს იმ დროს მეუღლე გარდაეცვალა, დაკარგა და განადგურდა მისი ხელნაწერებიც. ერთი პერიოდი ისევ დაუბრუნდა მამაპაპურ კერას და იქ ცხოვრობდა წლების მანძილზე. ბოლოს ბორჯომში დასახლდა. საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდშიც მან განაგრძო აქტიური საზოგადოებრივი ცხოვრება, ხანგრძლივი და ნაყოფიერი პედაგოგიური მოღვაწეობის გამო დამსახურებული მასწავლებლის წოდება მიენიჭა.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ვასილ კოპტონაშვილის მრავალმხრივ მოღვაწეობაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა მის ფოლკლორისტულ საქმიანობას, რასაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ეწეოდა და რითაც დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ფოლკლორს. ილია მაისურაძე მას ასახელებდა არამარტო ეთნოგრაფიული მასალების შემკრებად, არამედ მესხეთ-ჯავახეთის ცხოვრებიდან ეთნოგრაფიული წერილების ავტორადაც. იგი სისტემატურად აქვეყნებდა სტატიებს ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში. მის მემკვიდრეობაში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია და თანამედროვეობისათვის ძალზედ ღირებულია მისი მოგონებები ცნობილ ქართველ საზოგადო მოღვაწეებზე: ვაჟა-ფშაველაზე და ილია აღხაზიშვილზე.

მოძიებული მასალებიდან ჩანს, რომ ქართველ ინტელიგენციას სურდა აღენიშნა მისი დაბადებიდან 90 წლისთავი. 1955 წელს ილია მაისურაძე წერდა: „მე ვფიქრობ ჯავახეთიდან

გამოსულ ძველ მწიგნობარს, პუბლიცისტს და პედაგოგს და-
ბადებიდან 90 წლისთავეზე ე.ი. მომავალ წელს, ჩვენი გაზეთები
და საზოგადოებრივი ორგანიზაციები შეძენიან სათანადო პა-
ტივისცემას და აღნიშნავენ მის იუბილეს“ (ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ. № 277).

ღრმად მოხუცებული – 91 წლის ასაკში 1957 წელს გარ-
დაიცვალა. დაკრძალულია დაბა ბაკურიანში, (ს.ჯ.ი.მ.ი.ფ.
№3069). ვფიქრობ, ვასილ კობტონაშვილის ცხოვრება მამუ-
ლიშვილობის ერთ-ერთი საუკეთესო მაგალითია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №1079 – ვასილ კობტონაშვილი, ავტობიოგრაფია.

ს.ჯ.ი.მ.ი.მ.ფ. №184 – ი. მაისურაძე, ხალხის მოჭირნახულე მუ-
შაკი.

ს.ჯ.ი.მ. ი.მ.ფ. № 277 – ილია მაისურაძის წერილი ვასილ კო-
ბტონაშვილისადმი.

ს.ჯ.ი.მ.ი.მ.ფ. №3069 – ი. მაისურაძე, ვასილ კობტონაშვილი.
გაზეთი „ივერია“, № 77, 1894.

ABOUT VASIL KOPTONASHVILI'S PEDAGOGICAL AND PUBLIC ACTIVITY

Summary

Vasil Koptonashvili had to live in a different and interesting epoch in the II half of the XIXc. and in the I half of the XXc. He carried on the national activities having begun in Samtskhe-Javakheti by the old generation of Meskhetian educators.

He worked in different villages of Georgia. Namely, he taught Georgian in the village school in Tolati, Tianeti, in the schools of the villages Muskhi, Chunchkha, and Khertvisi in Meskheti, in Manglisi private gymnasium and in Sakire public school. From the 90s of the XIXc he was a member of the " Society to spread literacy among Georgians" from Samtskhe-Javakheti.

Vasil Koptonashvili was engaged in folklore activities too. He not only collected ethnographic materials but also was an author of ethnographic letters from the life of Meskhet- Javakheti. He systematically published articles in Georgian journals and newspapers.

His valuable memories about Georgian public men- Vazha-Phavela and Ilia Alkhazishvili have an important place in his heritage.